

Intellektüelek népviseletben

A népet különösebben nem érdekli, hogy aggódnak érte, mert tudja, nem az értelmiség fogja a vacsoráját felszolgálni. De az elit sose bír magával: meg akarja menteni a népet, ha beledöglük is (ti. a nép).

Bárdi Nándor – Filep Tamás Gusztáv – Lőrincz D. József (szerk.): *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a magyar kisebbségek történetében*. Pozsony, Kalligram Kiadó – Regio Könyvek, 2015.

Nehéz egy kötetet értelmesen, lényeglátóan röviden bemutatni, ha a 11 tanulmányból három általában vizsgálja a népszolgálat fogalmát, annak szociogenezisét, történeti alakváltozásait, úgy Magyarországon, mint a határon túli közösségek esetében, illetve némi nyugati kitekintéssel is. A 8 esettanulmány java pedig romániai/erdélyi témákat, népszolgálat jár körbe, egy-egy pedig vajdaságit, illetve felvidékit. (Így aztán tartalomelemzés vagy kritika helyett inkább azt igyekszünk megfogalmazni, miért érdemes elolvasni ihletadókönyvként.)

Időben is nagyokat ugrunk, a Trianon utáni időszakról egészen kb. a szocializmus bukásáig. És ugyan a magyarországi népszolgálatról készültek átfogó munkák – így például a két világháború közti népi írók mozgalmáról –, a magyar kisebbségi népszolgálatról ilyen átfogóan (tudtommal) még nem. És noha alapvetően történelmi szakmunkákról van szó, mégis, igen aktuális kérdéseket vet fel szinte minden sora, s különösen a bevezető és a záró tanulmányok – Bárdi Nándor, illetve Lőrincz D. József tollából – lehetnek inspirálóak.

Azzal együtt, hogy egyrészt a népszolgálat fogalma, annak értelmezése is igen sokféle, mint kiderül. Másrészt a magyar(országi) populáció egyre apolitikusabb, legalábbis a választási hajlandósága alacsony, a határon túl élő magyar közösségek ügye pedig még kevésbé érdekli, már ha egyáltalán tisztában van azzal, hol élnek – az újabb kormányzati szóhasználattal – külföldi magyarok. Akik pedig törődnek velük, azok inkább meg- és lesajnálják őket, lejárt szavatosságú könyvekkel tömik az ottani iskolák könyvtárait, és úgy általában egy kalap alá veszik a különféle országok/régiók magyarjait. Noha a határon túli közösségek már jóideje *szétfelődnek*: élnek a maguk életét, jobbik esetben az adott állam politikai életébe integrálódva, ott harcolva jogaikért, vagy épp a végleges eltűnés ellen harcolva, mint a Vajdaságban vagy Kárpátalján. A mai magyar kormányzat számára pedig felvonulási terep Erdély és a többi: a tusványosi beszédetől kezdve a diákok csereutaztatásán és a jótékonykodáson át a zavaros bizniszekig, befektetésekig. A külföldi párteltek némelyike pedig ehhez nagyon is asszisztál, lesi a Budapestről érkező irányelveket, és persze a pénzt.

De nem volt ez mindig így 1990 előtt. Noha a tanulmánykötet relatíve igen heterogén, hiszen több aspektusból közelíti meg a népszolgálat kérdését (a sajtó és a médiamunkások, az irodalom vizsgálata révén, a nemzedéki viták tükrében, egyéni életutak feltérképezése révén), mégis összeáll egy kép – még ha jogosnak is tűnhet az észrevétel, hogy akadnak ellentmondások, ki mit is tartott népszolgálatnak egykor és ma, mit érthetünk ezalatt.

A fogalom első blikkre még anakronisztikusnak is tűnhet: *nép, szolgálni* – még az se csoda, ha rögtön a fasizmus szótára ugrik be. És mégse higgyük azt, hogy a *közösségi elkötelezettség*

alakváltozatai ma ne lennének jelen a politikában, akár Nyugaton is. E könyv tehát annak is felnyithatja a szemét, aki csak azt veszi észre, hogy a mai politika másról sem szól, mint a *politikai kommunikációról, a tematizációról* és úgy általában csak a pártokról. Miközben a politikusok saját érdekeik mentén intézik a közügyeket, nyilvánosan természetesen már arról prédikálnak, hogy reggel a nép iránti együttérzéssel, gondjaik felvállalásával, ügyeik intézésével kelnek, s ezzel is fekszenek, ráadásul a fizetés nem érdekes, ők ezt csinálnánk ingyér' is, ha lehetne, mert szívükön viselik a sorsukat. A maiak messianizmusa részben pont ezen időkhöz nyúl vissza, csak hát egykor más volt a tét és a kockázat is.

1920 után hirtelen megváltozott a kontextus, *a világ rendje* a kisebbségi létbe kerülők esetében. Itt a puszta megmaradás lett a cél, ráadásul a politikai szerveződések imitt-amott, néha betiltották. A népszolgálat tehát első körben azt tűzte zászlajára, hogy e magyar közösségeket fel kell emelni, a népszolga maga példát mutat a cselekedeteivel, nem csak okoskodik, ír, hanem szervezi a kultúréletet, mert a magyar kultúra az (kiegészülve a lélek ápolásával, a hittel, kinél hogy), ami révén megmaradhat a magyarság a határon túl. Itt nem racionális érdekek mentén való politizálásról van szó, sokkal inkább érzelmi kötődésről. A népszolga pedig, mint az értelmiségi elit tagja, példát mutat, egyúttal megmondja, mit kell tenni, mi az elvárt, mert lehetséges. Ő az, aki szereti a népét, hűséges, azonosul érdekeivel és céljaival. De nem forradalmár, nem a rendszer kereteit feszegeti, tőle a politikusok politizáljanak csak a maguk módján, a szakpolitika is menjen a maga útján. Hanem cselekedeteinek kerete más gyökeresen: „Azt gondolják, hogy egy igazi közösség elsősorban etikai közösség, amely felismeri és vállalja kötelességét.”

A nagy különbség a mai népszolgákkal szemben, hogy egykor akadtak ilyen önzetlen emberek, akiknek a száján a nép szó nem a fröcsögéssel volt egyenlő, hovatovább ugyanezen nép másképp gondolkodó/cselekvő tagjaival szemben. Gondoljunk csak arra, hogy e keretben miképpen lehetne most értelmezni a „legnevesebb” kvázi-civil szervezet, a Civil Összefogás tevékenységét (vagy a gárdákat meg betyárseregeket), amely egy politikai párthoz úgymond nem kötődve támogatja a kormányt, finanszírozói pedig az állam (a kormány) által kistafirozott oligarchák. És rohadtul nem a „nép felemelése” a céljuk, de hagyjuk is. Hasonlóan furcsa népszolgáló vállalkozás a Vajdaságban most augusztus 20-án megalakult Magyar Mozgalom, melynek vezetőségében és az alapító tagok közt számtalan olyan (volt) politikust találunk, aki a kialakult helyzetért maga is felelős, és nem először lép ki pártból és pálfordul ideológiailag. De most azt találták ki, civilként adnának tanácsot, mondanák meg, mit kéne tegyen a politikum. Mert ők nem akarnak politikai szervezetté, párttá válni – csak politizálni mint egy civil szervezet. Ezt jobb híján tipikusan népszolgálatnak mondhatnánk, csak nem a legjobb értelemben: az elit ismét vállára veszi a terheket, vezeti népét át a nehézségeken, mert most aztán katasztrofális a helyzet, náluk viszont ott van a megoldás kulcsa.

A helyzet egykor még bonyolultabb volt, hisz a határon túli népszolgákat az adott többségi hatalom nagyon nem nézte jó szemmel, sőt, a titkosszolgálat ellehetetlenítésükön dolgozott (egy igen érdekes eset Mikó Imrée a román állambiztonsággal, lásd Stefano Bottoni tanulmányát). Vagy ott van Kende Ferenc esete, aki a Vajdaságban 1925-től a legalapvetőbb, alapjáraton nem is anyagi problémákat próbálta megoldani: hogy magyar újságokat,

könyveket olvashassanak az emberek, szervezte a behozatalt, terjesztést, kiadást, miközben a szerb hatóságok ezt olykor betiltották. A népszolgálat ott és akkor nem etnobiznisz volt (Kende 1940-ben Budapestre távozott), hanem többfrontos harc azért, hogy legyenek szimpla kulturális események, sőt, a magyarok az asszimilációs tendenciák ellenére megtanuljanak magyarul írni-olvasni. Mert ez sem volt magától értetődő.

A kötetből mindazonáltal jól látszik, hogy a népszolgálattal egykor (és ma is) sok „baj” van. Mert keveredik itt a szezon a fazonnal: nemcsak ennek szélsőjobbos, nemzeti radikális verziójára kell gondolnunk, vagy hogy hogyan épít a kereszténységre, illetve ellenkező irányból hogyan telepedtek rá az egyházak, magukat népszolgáknak eladva. De a különféle korok, a csoportok, egy-egy sajtóorgánium, illetve a személyek olykor meglehetősen zavaros, önellentmondásos koncepciók mentén akarták a népet tűzön-vízen át vezetni. A szocializmusban ráadásul a pozitív utópiához kellett igazítani az eszmét, hogy egyáltalán megmaradhasson kisebbségi keretben. Van itt minden, mint a falusi búcsúban: spiritualitás, Isten-hit, szakrális és profán szimbólumok, felelősség a közösségért; az egész idea viszont a felvilágosodásból fakad, mondhatni, egyfajta humanizmussal karöltve, csak itt nem az ember az egyén, hanem a kollektíva, a nép áll a középpontban. Ám a vezérelv is megtalálható – a vezér, aki egymaga képes megmondani, mi van, mi legyen. A cél a *jó élet* (önmagában ez nem valami mélyértelmű gondolat), de nem csak úgy, hogy rendbe kell hozni az életszférákat, azaz a gazdaságot, azaz adminisztrációt, intézményeket létrehozva s működtetve, hanem alapvetően a lelkeket kell nemesíteni. De az állítások tagadással is párosultak, mint Márton Áron erdélyi püspöknél, aki szabadságot akart, de nem liberalizmust; szociális reformokat, de nem marxizmust; fajszeretetet, de a vér istenítése szerinte eretnecség.

Ám az, hogy eltérő koncepciók születtek, viták folytak, már önmagában jó volt, ki tudja, hogy e közösségek milyen állapotban lennének ma, ha még az sincs, amit a népszolgálat felvállalói tettek. Volt víziójuk, terveik, s akaratuk is egy új közösség felépítésére kisebbségben, reménykedve, hogy jobb lesz az ún. népnek, ha megfelelő módon nevelik. A fiatalokra koncentráltak sokszor, de az biztos, hogy nem oly manipulatív módon, mint ma.

Mégis, tegyük hozzá: régen minden jobb *lett*.

Szerbhorváth György